

DOI: 10.2298/GEI1402099T

УДК: 39:575(497.11)

Примљено за штампу на седници Редакције 15. 09. 2014.

Ивица Тодоровић

Етнографски институт САНУ, Београд

ivica.todorovic@ei.sanu.ac.rs

Анђелка Вучетић-Драговић

Анђелко Марић

Национални криминалистичко-технички центар МУП-а Републике Србије

andjelka.vuceticdragovic@mup.gov.rs,

andjelko.maric@mup.gov.rs

Компаративни аналитички осврт на најновија генетска истраживања порекла Срба и становништва Србије – етнолошка перспектива

У раду се износи компаративна анализа резултата неколико најновијих генетских истраживања порекла (са нагласком на мултидисциплинарним проучавањима Александровачке жупе), при чему се резултати генетских истраживања повезују са етнолошким и другим сазнањима и приступима. На овај начин могуће је разрешити значајна етногенетска и генеалогска питања и недоумице, који не би могли бити одгонетнути без примене различитих научних дисциплина. Пре свега, резултати прелиминарних истраживања која су спровели аутори – у анализи поређених са најновијим, релевантним истраживањима других аутора и институција – указују на доминацију хаплогрупа I2a и R1a, које су одлучујуће учествовале у етногенези Словена, што је у складу са уобичајеном, тј. најчешћом перцепцијом Срба као народа словенског језика, порекла и етнологијама.

Кључне речи:

шири компаративни оквир, нова етнолошка и генетска сазнања, решавање етногенетских и генеалогских недоумица, Александровачка жупа, прелиминарна мултидисциплинарна истраживања, доминација „словенских“ хаплогрупа.

Уводни осврт.¹ Надовезујући се на претходно изнесене чињенице, у овом раду – из етнолошке перспективе – износимо сажету упоредну анализу резултата најновијих релевантних генетских истраживања порекла. Како се не би понављале већ изнесене формулације и чињенице, читаоца упућујемо на текст *Непосредни резултати нових мултидисциплинарних етногенетских истраживања Срба и становништва Србије (на примеру Александровачке жупе*; в. Тодоровић 2014), на који се ослања овај рад, као и на друге радове аутора који се тичу исте проблематике (Тодоровић 2013а; Тодоровић 2013б; Тодоровић 2013в).² Наиме, у раду који непосредно претходи овом тексту већ је наглашено да су – као резултат сарадње Етнографског института САНУ са Лабораторијом за ДНК анализу Националног криминалистичко-техничког центра МУП-а Републике Србије – спроведена истраживања широм Србије (у свим основним лингвокултурним зонама), која су обухватила 700 испитаника.³ У табели А1 представљени су непосредни резултати, засновани на 85 урађених хаплотипова (са 17 маркера / локуса), добијених на основу букалних брисева узетих на подручју Александровачке жупе, односно – општине Александровац (в. предочене табеле А1 и А2). Различити аспекти и примери везани за тумачење резултата комплекса узорака из Александровачке жупе већ су предочени у поменутом, претходном тексту.

Шири компаративни оквир. У сваком случају, један од најзначајнијих резултата истраживања спроведених у Александровачкој жупи – као подручју које је (услед свог централног положаја) требало да буде репрезентативно за прелиминарна истраживања како Србије тако и читавог српског етничког простора – представља чињеница да се пропорције, тј. проценти учешћа хаплогрупа у истраживаној популацији (свих 85 испитаника се изјаснило као Срби) у изузетно великој мери подударају са другим, најсвежијим и најрелевантнијим подацима који су нам доступни. Дакле, уколико се у обзир узму 1) до сада најозбиљније истраживање, јавности предочено 2012. године (Regueiro et al. 2012), и 2) резултати доступни на интернет-порталу *Српски ДНК пројекат* (в. табелу у: <http://poreklo.rs/srpski-dnk-projekat>; за потребе овог рада и прелиминарних сумирања резултата наших истраживања узети су у обзир

¹ Текст је резултат рада на пројекту бр. 47016, *Интердисциплинарно истраживање културног и језичког наслеђа Србије. Израда мултимедијалног интернет-портала „Појмовник српске културе“*, који финансира Министарство за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије, као и рада на пројекту *Истраживање нематеријалног културног наслеђа Жупе*, под покровитељством Министарства културе Републике Србије.

² Као и у тексту који претходи овоме, читаоца упућујемо на поменуте радове И.Тодоровића у којима је детаљно образложена проблематика и методологија нових мултидисциплинарних истраживања порекла Срба и становништва Србије. Такође, и овде посебно наглашавамо чињеницу да је наш рад написан из етнолошке перспективе (а не из перспективе генетичара и биолога), као и то да је конципиран двослојно, како се не би реметио основни ток излагања, при чему је знатан број информација од посебног значаја представљен у напоменама.

³ Наведена истраживања су најављена у ранијим радовима аутора, а у претходном (Тодоровић 2014) и овом, надовезујућем тексту износимо све резултате који су до овог тренутка добијени.

подаци који су били доступни 19. јануара 2014. године, након редизајнирања изгледа поменутог интернет-портала, тј. његове табеле која садржи податке о тестираним испитаницима; у датом тренутку на табели су се налазили хаплогрпови 364 испитаника), долази се до следећих констатација. Наиме, на основу резултата истраживања објављених 2012. године (Regueiro et al. 2012, в. пре свега стр. 61), заступљеност хаплогрупа је следећа: I2a 29,1%, R1a 20,4%, E1b1b 18,5%, G 5,8%, I1 7,8%, J2b 2,9%, J2a 4%, J1 1%, R1b 7,8%, I2b 1%, N 1,9% (в. табелу A2). С друге стране, *Српски ДНК пројекат* (у наведеном тренутку, тј. у јануарском периоду који је – услед динамичности овог портала и чињенице да се непрестано уносе нови подаци – одабран као меродаван за овај рад) у себи сажима следеће проценте присутности одговарајућих хаплогрупа, односно – када се изузму испитаници за које је непосредно предочено да су католици или муслимани⁴, добије се укупно 267 хаплогрпова (код оваквог начина рачунања, који је за нас представљао најпрактичнији радни оквир): I2a 30,33%, R1a 25,84%, E1b1b 14,60%, G 4,86%, I1 8,98%, J2b 6,74%, J2a 2,24%, J1 0,37%, R1b 3,37%, I2+ 0,37%, N 1,87%, други / специфични и недефинисани 0,37%; в. табелу A2. (Уколико се у обзир узму све 364 тестиране особе, добијају се следећи резултати: I2a 31,86%, R1a 23,07%, E1b1b 13,73%, G 4,67%, I1 8,51%, J2b 7,41%, J2a 2,19%, J1 0,27%, R1b 5,49%, I2+ 0,54%, N 1,37%, Q 0,54%, други / специфични и недефинисани 0,27%.⁵; в. табелу A2.) Према томе – као што и читалац јасно може приметити – када је реч о становништву Александровачке жупе (прелиминарном репрезентативном узорку у нашим широко конципираним истраживањима Срба и Србије), о нешто осетнијој разлици у односу на друга два предочена репрезентативна узорка може се говорити превасходно када је реч о већем присуству хаплогрупе G у односу на просек и о мањем присуству хаплогрупе R1b у односу на просек; све друго је или веома слично или готово идентично, почев од редоследа заступљености хаплогрупа у истраживаној популацији, па све до самих процената (в. табелу A2).⁶

⁴ Наиме, у савременом контексту, етничко изјашњавање народа југоисточне Европе (у оквиру српског етничког простора) углавном прати конфесионалну, тј. верску матрицу, што – у случају католика и муслимана – у највећем броју случајева са собом повлачи и њихово не-српско изјашњавање; подразумева се, наведена проблематика захтева засебан простор и на овом месту се не можемо подробније њоме бавити. Такође, треба нагласити и да у оквиру поменуте табеле (*Српски ДНК пројекат*) није наведено етничко изјашњавање (тј. идентитетско самоопредељење) испитаника, али да – без обзира на то – наведени комплекс хаплогрпова итекао може указати на тенденцију распореда хаплогрупа у односу на српски етнички контекст у целини, јер обједињује испитанике из различитих делова српског етничког простора (мада ипак са снажним нагласком на његовом западном делу).

⁵ Ретки, али ипак присутни резултати врло су специфични и услед тога је заступљена, тј. наведена, и категорија „други / специфични и недефинисани“. Уп. напомене 21 и 23 у тексту који претходи овом раду (Тодоровић 2014), као и напомену 9 овде.

⁶ Наведено високо присуство хаплогрупе G (тј. њене најраспрострањеније подгрупе – G2a) на подручју општине Александровац – у смислу уочљиве специфичности овог простора – очигледно је повезано са концентрацијом детектованог ближег порекла испитаника са овом хаплогрупом у југозападном делу Александровачке жупе, односно – у селима Плеш

Основна значења добијених резултата. Добијени резултати, дакле, јасно указују на доминацију две хаплогрупе које су учествовале у етногенези Словена и које су управо и условиле формирање словенског етнокултурног феномена (уп. Кљосов 2013, в. нпр. стр. 41–42 итд./R1a; 246, 249–255/I2a; Јерковић 2012).⁷ Наиме, у сва три наведена комплекса најзаступљенија је хаплогрупа I2a (приближно 35,5; 29; 30,5 процената), а после ње – такође у сва три посматрана оквира – хаплогрупа R1a (приближно 21; 20,5; 26 процената). Управо овакви резултати су и очекивани, с обзиром на то да су Срби народ словенског језика и словенског, тј. (по свему судећи) изворног протословенског етнонима (в. рецимо Кобычев 1973, 25–26; Будимир 1959, 36 и даље, 42–43; Шафарик 1998, 128–134, 48 и даље; Vukčević 2007, 76–79, 58 и даље; Караџић 1972, 36 и даље; Рудељев 1992, 68–69; Тодоровић 2013в, 112–113; уп. и Фасмер 1971, 603–604; Костић 2000)⁸, са словенском културом и традицијом. Логична је и процентуална доминација хаплогрупе I2a у односу на R1a, у складу са чињеницом која је већ раније примећена, да је I2a (у савременим околностима) карактеристична преваходно за јужни словенски контекст, док је

(испитаници АС/11 Н. Симић и АС/12 Д. Стајковац), Вранштица (АС/44 Ма. Ђукић), Козница (АС/2 М. Видојевић), Плоча (АС/71 Мил. Ђукић) и Рокци (АС/76 Р. Бачевић), одакле – по представама о пореклу – потиче шест испитаника са дотичном хаплогрупом. Реч је, наиме, о суседним селима, која се међусобно граниче и заузимају исти културно-географски микропростор; у ствари, наведена села и не припадају подручју Жупе у њеном примарном значењу, и услед тога нису обухваћена студијом М. Лутовца (в. мапу у: Лутовац 1980, 8). О већини ових села је, из тог разлога, писао Р. Павловић у својој студији посвећеној подручју Копаноника, при чему је за нас од посебног значаја податак да су Ђукићи из Плоче – „стари досељеници од Васојевића“, при чему је „дошао предак Ђука са синовима“ (Павловић 2012, 88). За Ђукиће се могу везати и Видојевићи из Кознице, јер – по представи коју је забележио Павловић – „после 1750. године из Плоче од Ђукића долазе у село Видојевићи (12 кућа, Св. Алимпије Столпник и Ђурђев дан“ (Павловић 2012, 17). Очигледно је да је реч о великом и разгранатом роду, с којим су повезана и различита / друга (новонастала) презимена. Ма. Ђукић из Вранштице, као и Н. Симић и Д. Стајковац из Плеша, славе Св. Тому, док Мил. Ђукић из Плоче и М. Видојевић из Кознице славе Св. Алимпија Столпника / Св. Ђорђа (у овом крају, наиме, одређени родови на дан Св. Алимпија, 9. децембра / 26. новембра, прослављају славу коју зову Св. Ђорђе, јер се истог дана у православним земљама прославља и спомен освећења храма Св. великомученика Георгија / Ђорђа, па је народ култове поменутих светитеља сјединио). Р. Бачевић из села Рокци слави Св. Арханђела. По Павловићу, Ђукићи из Плоче су раније славили Св. Арханђела и Св. Александра Невског (Павловић 2012, 88). Важно је поменути да су сви поменути хаплотипови међусобно слични (в. табелу А1), док преостала двојица испитаника са хаплогрупом из других делова општине Александровац (АС/47 Б. Катанчевић из села Лесеновци и АС/39 М. Арсић из Бобота) поседују у великој мери различите хаплотипове; испитаник АС/72 В. Савић има представу о прецима по мушкој линији из околине Зворника. С друге стране, треба нагласити да се врло слични хаплотипови (у односу на поменуте из општине Александровац) налазе и међу испитаницима *Српског ДНК пројекта*, пре свега међу испитаницима родом из Западне Србије (општина Љубовија).

⁷ И код осталих словенских народа, наиме, углавном доминирају наведене две основне словенске хаплогрупе. С тим у вези, читаоца можемо упутити и на илустративне, конкретне примере; в. рецимо Кљосов 2013, 234–235, 283, 266, 119–120. итд.

⁸ Као што се може видети на основу поменуте литературе, наведене хипотезе биле су општераспрострањене у науци како током XIX тако и током XX века (све до данас).

R1a типична пре свега за источни и северни словенски контекст (Кљосов 2013, 246, 258–260, 119–120, 235–236, 265–266, 275), истовремено представљајући и базичну индоевропску хаплогрупу, за коју се непосредно везује формирање индоевропског лингвокултурног и етнокултурног феномена (Кљосов 2010; Кљосов 2013, 17–68, 78–96). На основу поменутих прелиминарних истраживања Срба и становништва Србије, као и српског етничког простора, за сада се може говорити и о тенденцији да на западу српског етничког простора (са језгром у Херцеговини) у великој мери доминира хаплогрупа I2a (уп. Кљосов 2013, 275; Јерковић 2012), док се у централним и источнијим деловима српског етничког простора – на основу појединих, непроверених показатеља – назире значајније присуство хаплогрупе R1a у односу на просек (уп. Тодоровић 2013в, 118). Узимајући у обзир доступне резултате и уочене тенденције и наговештаје, може се (у прелиминарном смислу) претпоставити да је присуство ове две хаплогрупе код Срба блиско двотрећинском, односно – да близу две трећине Срба има ове, условно речено, „примарне словенске хаплогрупе“.

Када је пак реч о другим хаплогрупама које су – на основу три наведена, најновија релевантна резултата (в. табелу A2) – присутне код Срба, у сва три случаја по учесталости следи хаплогрупа E1b1b (приближно 15,5; 18,5; 14 процената), а за њом четири хаплогрупе које су, у различитим областима, присутне у већој или мањој мери, од око једног процента до око десет процената: I1 (приближно 4,5; 7,5; 9 процената), G (10,5; 6; 5), J2b (4,5; 3; 6,5), R1b (1; 7,5; 3,5). Осим поменутих хаплогрупа, и хаплогрупа J2a је такође присутна код Срба, са малим учешћем од око 2-3 процента (2,5; 4; 2). Остале хаплогрупе су код Срба заступљене у занемарљивим процентима и оне нам могу бити занимљиве као илустративни изузеци, који – с друге стране – не могу много тога да нам кажу о етногенези српског етноса; ово се односи на хаплогрупе N (приближно 0; 2; 2 процента), J1 (2,5; 1; 0,5), Q (1; 0; 0), I2+ (1; 1; 0,5)⁹ итд., које су код Срба присутне само у траговима. Дакле, осим доминантних хаплогрупа I2a и R1a, чије је значајно, готово двотрећинско присуство код Срба очекивано, остале поменуте хаплогрупе – чије присуство такође није занемарљиво – захтевају посебну пажњу. Наиме, док је присуство хаплогрупе I1 (коју бисмо радно могли назвати и „балтичком“, између осталог, карактеристичном и за северозападне Словене; Кљосов 2013, 60, 57, 248, 265; уп. Јерковић 2012) – суштински посматрано – очекивано, јер је – по свему судећи – и ова хаплогрупа, мада у мањем проценту, заједно са I2a и R1a учествовала у етногенези словенског етнолингвокултурног

⁹ Категорију / ознаку I2+ у контексту овог рада користимо како бисмо указали на присуство варијанти хаплогрупе I које не спадају ни у I1 ни у стандардну, „динарску“ варијанту хаплогрупе I2a, тј. I2a1b-M423 (где се убрајају и сви наведени I2a хаплотипови из општине Александровац); примера ради, предиктори за одређивање хаплогрупа (<http://www.hprg.com/hapest5/hapest5a/hapest5.htm>) углавном овакве хаплотипове групишу под ознакама I2a1, I2b(x I2b1) и I2b1. У оквиру *Српског ДНК пројекта* в. хаплотипове испитаника Ћоћића и Тановића. Уп. поједине резултате у: Veselinovic et al. 2008, пре свега в. хаплотипове бр. 121 и бр. 76. У овом контексту обавезно в. и текст о Ћоћићима из Жупе (Јерковић 2013).

контекста (Кљосов 2013, 235–236, 247–249, 266; уп. Јерковић 2012)¹⁰, за остале хаплогрупе – карактеристичне за европски и медитерански простор – то се не може са сигурношћу рећи, иако се све оне (E1b1b, G, J, R1b) у различитим процентима (а на основу доступних података) срећу код словенских народа (уп. рецимо Кљосов 2013, 276–282, в. и табелу на стр. 283). У овом смислу, за нас је пре свега занимљива хаплогрупа E1b1b, која је на основу нових релевантних истраживања присутна, у просеку, са око 16% учесталости код Срба.¹¹

Од велике важности је да се нагласи да сваки испитаник и сваки хаплотип, односно – сваки генетски резултат (повезан са одговарајућим представама о пореклу), често може дати нове информације и указати на нове, занимљиве и раније непознате чињенице. Међутим, као што је већ наговештено, генетски показатељи (тј. Y хаплотипови и хаплогрупе) без представа о пореклу могу нас навести на погрешан траг и закључке, као и представе о пореклу без наведених генетских показатеља; наиме, истраживања анонимних испитаника нам не говоре сама по себи довољно и не могу се у суштинском смислу искористити за етногенетска и генеалогска проучавања. Примера ради, 185 хаплотипова који су доступни на основу истраживања у северној Србији (Војводини) итекако су нам значајни (в. Veselinovic et al. 2008, 24–26), али су овде нејасни етничко порекло и идентитет (као и представе о миграционим кретањима предака). Другим речима, очигледно је да у овим истраживањима нису узимани у обзир само Срби, бар не Срби који имају српско порекло (рецимо, овде је присутно и 5 хаплотипова који недвосмислено припадају хаплогрупи H, у Европи карактеристичној за ромску популацију – в. хаплотипове 96, 97, 98, 99 и 100 на стр. 25, док је хаплогрупа R1b присутна у – за српски етнос – прилично високом проценту итд.), и у том смислу овај резултат – са анонимним испитаницима нејасног порекла – не можемо значајније употребити када је реч о етногенетским истраживањима. Исто се

¹⁰ По Кљосову, „у начелу, како 'општеевропска' (I1) тако и јужнословенска (I2) хаплогрупа могле су да улазе у састав било којих древних словенских племена, наравно, у разним сразмерама, али су нам те сразмере засад непознате. Из општих разлога могло би се претпоставити да је међу Иљменским Словенима, Полочанима, Кривићима могло бити више хаплогрупе I1, која често нагиње северу, а међу Пољанима, Древланима, Улићима, Тиверцима и Белим Хрватима – јужнословенских хаплотипа I2, али нам је и то засад непознато. Штавише, како ћу показати даље, I2 је добила раширен назив 'јужнословенске' само из разлога њене савремене расподеле, премада је срећемо у читавој Европи“ (Кљосов 2013, 235–236); в. и Кљосов 2013, 266. О присуству хаплогрупа I2 и I1 код Срба в. конкретно у: Јерковић 2012а; такође, у дотичном контексту, в. и Маслаћ 2011а; Маслаћ 2011б.

¹¹ По свему судећи, веома висок проценат присуства ове хаплогрупе међу Србима у вези је и са значајним присуством исте хаплогрупе међу великим српским племенима (Васојевићи, Кучи итд.), односно – са њеном учесталошћу у зони српских племена која је имала веома висок природни прираштај током претходних неколико векова и одакле су се кретале најзначајније миграционе струје, усмерене у различите делове српског етничког простора; в. резултате испитаника чије порекло се непосредно везује за поменута српска племена, на табели у: <http://poreklo.rs/srpski-dnk-projekat>. Другим речима, највероватније је и одговарајућа „демографска експлозија“ у наведеном подручју (поспешена одговарајућом племенском организацијом и патријархалним моделом живљења) довела до овако високог присуства хаплогрупе E1b1b код Срба.

односи (мада на сасвим другачији начин, јер истраживањима из Војводине, условно речено, једино недостаје мултидисциплинарност) и на нека ранија истраживања, са сумњивим подацима (уп. Маслаћ 2011а; Маслаћ 2011б).¹²

Закључни оквир. У сваком случају, уколико покушамо да резимирамо, можемо закључити да су савремена мултидисциплинарна истраживања непосредно указала на различите, нове начине одгонетања етнолошких и историјских, односно – у ужем смислу – етногенетских и генеалогских проблема, који дефинитивно нису могли бити решени без сагледавања генетских показатеља (Тодоровић 2014). У поменутом тексту – *Непосредни резултати нових мултидисциплинарних етногенетских истраживања Срба и становништва Србије (на примеру Александровачке жупе)* и овде је то приказано (или наговештено) на конкретним примерима, односно – с обзиром на простор који нам је био на располагању, осврнули смо се на неколико непосредних, илустративних случајева (који представљају микроконтекст примене наведених мултидисциплинарних истраживања).¹³ Према томе, сада заинтересовани етнологи (и други истраживачи из домена друштвено-хуманистичких наука) сасвим јасно и директно могу да констатују на који се начин решавају одређени конкретни проблеми и недоумице из домена генеалогских и етногенетских проучавања, као што – с друге стране – заинтересовани генетичари / биолози могу да уоче и наслуте на које се све начине резултати генетских истраживања рефлектују у сфери непосредних истраживања порекла.

Другим речима, резултати наших истраживања – у поређењу са другим најновијим релевантним проучавањима – на непосредан начин сведоче о могућностима повезивања генетике и етнологије, у смислу добијања сасвим конкретних резултата, на основу којих је могуће спровести уопштавања на плану етногенезе Срба и становништва Србије. На основу добијених података, иако их још увек можемо сматрати резултатима прелиминарног карактера, уверили смо се, наима, у базични словенски карактер (етногенезе) савременог српског етноса, који примарно формирају две хаплогрупе (I2а, тј. I2а1b-M423 и R1а), а које су, као што је познато, исто тако формирале и шири словенски, етнички и етнолингвокултурни контекст.¹⁴ Када је реч о географској распрострањености

¹² Уп. наводно присуство хаплогрупа К и F (Marjanovic et al. 2005, 759) у значајним процентима код Срба!? У контексту наведене проблематике, тј. случаја, в. и илустративни текст: <http://www.tportal.hr/scitech/znanost/145718/Primoracevo-otkrice-nije-ni-za-diplomski-iz-genetike.html>.

¹³ В. пре свега одговарајуће напомене (12, 15, 16, 17, 21, 25, 26, 27, 28 у Тодоровић 2014, као и 6 и 11 у овом раду) и пасусе који на овом месту и у претходећем тексту имају претензије да непосредно разрешавају или констатују одређене недоумице.

¹⁴ У прилог типичног словенског карактера српског етноса (који би репрезентовале превасходно хаплогрупе R1а и I2а, тј. I2а1b-M423, заједно са хаплогрупом I1) може се навести и поређење са, примера ради, руским етносом – као једним од карактеристичних словенских етноса. Наима, на основу три последња релевантна резултата, заједнички удео поменуте три „словенске“ хаплогрупе код Срба и Руса је готово истоветан (уп. опште проценте присуства различитих хаплогрупа у оквиру руског етноса у: Кљосов 2013, 234 и даље, 197–198). У ствари, разлика се – осим када је реч о различитом степену присуства примарних „словенских“ хаплогрупа R1а и I2а – превасходно своди на еквивалентно високо присуство

и одговарајућој учесталости ове две хаплогрупе – како у српском тако и у словенском контексту, треба говорити и о потврђеним индицијама да се (аналогно одговарајућим лингвистичким, етнолошким, фолклористичким, археолошким, историјским и другим доказима) управо подунавска, односно подунавско-балканска теорија о пореклу Словена може сматрати посебно компетентном, тј. посебно занимљивом и подстицајном у контексту савремених открића (в. Пипер 2008, 128–136; Трубачов 2005; Трубачов 2006; Толстов 1948, в. пре свега стр. 37–38; Кљосов 2010, 62, 75; Кљосов 2013, 56–57 итд., Тодоровић 2013в, 112–113, 120–121; Јанковић 2010, 213–215, 218–220; в. и Петричевић 1996; Баришић 1952, 52–61; Јанковић 1996, 77, 80; уп. са Јерковић 2012; Јанковић 2007; Sedov 2012, 78–82; Баришић 1955, 1–5).¹⁵ С тим у вези је и сасвим логично (радно) називати „динарску“ варијанту хаплогрупе I2a – осим „балканском“, „српском“, или „јужнословенском“ – и „подунавском“ (уп. Кљосов 2013, 61). Подразумева се, даље и детаљније образлагање аргументације која води у овом правцу могуће је спровести искључиво у обимнијим радовима и студијама.

Литература и извори:

- Баришић, Фрањо. 1952. „Приск као извор за најстарију историју Јужних Словена“. *Зборник радова Византолошког института САН* 1: 52-63.
- Баришић, Фрањо. 1955. „Псеудо-Цезарије“. Увод, превод и коментар Ф. Баришића. У *Византијски извори за историју народа Југославије* I. Посебна издања књ. ССХLI, Византолошки институт 3, уредник Георгије Острогорски, 1-6. Београд: Научна књига.
- Будимир, Милан. 1959. „О старијим поменима српског имена“. *Глас САН* (Одељење литературе и језика ССXXXVI, Нова серија књ. 4): 35-55.
- Veselinovic, I. et al. 2008. „Allele frequencies and population data for 17

„јужњачке“ хаплогрупе E1b1b код Срба и „северњачке“ хаплогрупе N код Руса; уп. Кљосов 2013, 284. Штавише, може се рећи да је значајан проценат заступљености (збира) хаплогрупа R1a, I2a и I1 – око двотрећинског учешћа у оквиру популације и више од тога – прилично поуздан показатељ словенског порекла одређених народа, тј. словенског етничког присуства на одговарајућем простору. У наведеном контексту, посебно је занимљиво приметити да – на основу забележених представа о пореклу – преци носилаца других хаплогрупа (дакле, они чији хаплотипови не спадају у R1a, I2a и I1) стижу на територију данашње општине Александровац, у веома великом броју случајева, са југозапада (уз напомену да са југозапада не долазе само они, с тим што се код других хаплогрупа / групација – у конкретном случају Жупе – као доминантни миграциони правци јављају југ, запад и исток, или се пак могу везати за околна подручја централне Србије). Ово се превасходно односи на испитанике са хаплогрупама E1b1b (в. напомену 25 у претходећем тексту/Тодоровић 2014, као и напомену I1 у овом раду) и J, али и са хаплогрупом G (уколико се има у виду представа да Ђукићи долазе „од Васојевића“; в. напомену 6).

¹⁵ Када је реч о повезаности подунавско-балканског простора са ширим, протоиндоевропским контекстом в. рецимо Рыбаков 1981, 147; Горнунг 1963, 11–12; Трубачов 2005, 45–46; Кљосов 2013, 56–57, 63, 65–66 и даље, 83; Кљосов 2010, 62, 74–75, 79; Трбуховић 2006, в. пре свега 300–301 и даље; Тодоровић 2013в, 112–113; уп. и Vukčević 2007, 126–127. Другачија виђења појединих славистичких аспеката етногенезе Срба в. рецимо у: Лома 1993.

- Y-chromosome STR loci in a Serbian population sample from Vojvodina province“. *Forensic Science International* 176, 05/2008, (2008): 23-28. DOI: 10.1016/j.forsciint.2007.04.003
- Vukčević, Ivo. 2007. *Slovenska Germanija*. Beograd: Pešić i sinovi.
- Горнунг, Б. В. 1963. *Из предистории образования общеславянского языкового единства*. Москва: Академия наук СССР.
- Јанковић, Ђорђе. 1996. „Словенске културе касноантичког доба“. *Рад Музеја Војводине* 37-38: 77-82.
- Јанковић, Ђорђе. 2007. *Српско поморје од 7. до 10. Столећа*. Београд: Српско археолошко друштво.
- Јанковић, Ђорђе. 2010. „Нова археолошка сведочанства о Илирима у доба далматско-панонског устанка“. *Митолошки зборник* 23: 213-227.
- Јерковић, Сениша. 2012. „Y-ДНК хаплогрупа I најчешћа код Срба“. Приступљено 31.1.2013. <http://www.poreklo.rs/2012/12/17/y-dnk-haplogrupa-i-najcesca-kod-srba>
- Јерковић, Сениша. 2013. „Њоћићи – Саси међу Србима“. Приступљено 3.3.2014. <http://poreklo.rs/srpski-dnk-projekat/cocici-sasi-medju-srbima>
- Караџић, Вук Стефановић. 1972. *Етнографски списи*. Београд: Просвета.
- Кљосов, Анатолиј. 2010. „Откуда су се појавили Словени и ‘Индоевропљани’? Одговор даје ДНК-генеалогја“. *Узданица VII/2*: 59-86.
- Кљосов, Анатолиј А. 2013. *Порекло Словена. Осврти на ДНК-генеалогју*. Београд: Мирослав. (Клесов, Анатолиј. 2013. *Происхождение славян*. Москва: Алгоритм.)
- Кобычев, В. П. 1973. *В поисках прародины славян*. Москва: Издательство „Наука“.
- Костић, Лазо М. 2000. *О српском имену – мишљења странаца*. Србиње – Нови Сад: Добрица књига.
- Лома, Александар. 1993. „Неки славистички аспекти српске етногенезе“. *Зборник Матице српске за славистику* 43: 105-126.
- Лутовац, Милисав В. 1980. *Жупа Александровачка – Антропологеографска испитивања*. Београд: САНУ (Српски етнографски зборник 93, Одељење друштвених наука САНУ).
- Marjanovic, D. et al. 2005. „The Peopling of Modern Bosnia-Herzegovina: Y-chromosome Haplogroups in Three Main Ethnic Groups“. *Annals of Human Genetics*, Volume 69, Issue 6, November 2005: 757-763. DOI: 10.1111/j.1529-8817.2005.00190.x
- Маслаћ, Божић. 2011а. „Хрвати и Бошњаци нам после српског језика ‘позајмљују’ и гене?“ Приступљено 7.6.2012. <http://www.nspm.rs/kulturna-politika/hrvati-i-bosnjaci-posle-srpskog-jezika-pozajmljuju-i-gene.html>
- Маслаћ, Божић. 2011б. „Одговор Драгану Приморцу, или о (зло)употреби гена“. Приступљено 7.6.2012. <http://www.nspm.rs/polemike/odgovor-draganu-primorcu.html>
- Павловић, Радослав Љ. 2012. *Копоник*. Брус: Центар за културне делатности и библиотечарство општине Брус.

- Петричевић, Марија. 1996. „Подунавље словенска колевка – руски академик Олег Н. Трубачов о етногенези Словена“. *Вечерње новости* 4.11.1996. <http://www.marijapetricevic.com/citanje.php?m=1&t=oleg%20trubacov>
- Пипер, Предраг. 2008. *Увод у славистику* 1. Београд: Завод за уџбенике.
- Regueiro, M. et al. 2012. „High levels of Paleolithic Y-chromosome lineages characterize Serbia“. *Gene* 498(1/2012): 59-67. DOI: 10.1016/j.gene.2012.01.030
- Рудељев, В. Г. 1992. „О историји етничког имена Словена“. У: *Catena mundi – српска хроника на светским веригама*, књ. I, приредио Предраг Р. Драгић Кијук, 66-69. Краљево – Београд: Ибарске новости, Краљево, Матица Срба и исељеника Србије, Београд.
- Рыбаков, Б. А. 1981. *Язычество древних славян*. Москва: Наука.
- Sedov, Valentin Vasiljevič. 2012. *Sloveni u dalekoj prošlosti*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Тодоровић, Ивица. 2013а. „Нове могућности етногенетских проучавања становништва Србије“. *Гласник Етнографског института САНУ LXI* (1): 149-159.
- Тодоровић, Ивица. 2013б. „Мултидисциплинарна истраживања порекла становништва Србије – прелиминарни оквир“. *Гласник Етнографског института САНУ LXI* (2): 101-112.
- Тодоровић, Ивица. 2013в. „Савремене перспективе истраживања етногенетских процеса источне Србије“. *Етнокултуролошки зборник XVII*: 109-126.
- Тодоровић, Ивица. 2014. „Непосредни резултати нових мултидисциплинарних етногенетских истраживања Срба и становништва Србије (на примеру Александровачке жупе)“. *Гласник Етнографског института САНУ LXII* (1) (у штампи).
- Толстов, С. П. 1948. „‘Нарцы’ и ‘Волхи’ на Дунае“. *Советская этнография 2*: 8-38.
- Трбуховић, Војислав. 2006. *Индоевропљани*. Београд: Пешић и синови.
- Трубачов, Олег. 2005. *Етногенеза и култура древних Словена*. Београд: Пешић и синови.
- Трубачов, Олег. 2006. *Етногенеза и култура древних Словена, други део*. Београд: Пешић и синови.
- Фасмер, Макс. 1971. *Этимологический словарь русского языка*, том III. Москва: Прогресс.
- Шафарик, Павел Јозеф. 1998. *О пореклу Словена*. Нови Сад: Архив Војводине. <http://www.tportal.hr/scitech/znanost/145718/Primorcevo-otkrice-nije-ni-zadiplomski-iz-genetike.html>, Приступљено 25.5.2012.
- <http://poreklo.rs/srpski-dnk-projekat> (Српски ДНК пројекат), Приступљено 19.1.2014.

ТАБЕЛА А1

DYS МАРКЕРИ	19	385a	385b	389I	389II	390	391	392	393	437	438	439	448	456	458	635	H4	XГ.
1. З. Јовановић	16	14	15	13	31	24	11	11	13	15	10	12	19	15	17	23	11	I2a
2. М. Видојевић	15	14	14	12	29	22	10	11	13	16	10	12	21	15	16	20	10	G(G2a)
3. В. Рашковић	15	11	14	12	28	25	10	11	13	14	11	10	20	17	16	23	12	R1a
4. С. Шекуларац	13	16	18	13	30	25	10	11	13	14	10	12	20	17	16	22	12	E1b1b
5. З. Давидовић	16	15	15	13	31	24	11	11	13	15	10	11	19	15	17	22	11	I2a
6. И. Брборић	15	14	15	13	31	24	11	11	13	15	10	13	19	15	17	23	11	I2a
7. З. Тоскић	13	16	18	13	30	24	10	11	13	14	10	13	20	16	18	22	13	E1b1b
8. С. Дуњић	15	11	14	13	29	25	10	11	13	14	11	10	20	15	16	23	12	R1a
9. М. Симић	16	14	15	13	31	24	11	11	13	15	10	11	20	15	18	23	11	I2a
10. Ж. Дуњић	15	11	14	13	29	25	10	11	13	14	11	10	20	15	16	23	12	R1a
11. Н. Симић	15	14	14	12	29	22	10	11	13	16	10	12	21	15	16	20	11	G(G2a)
12. Д. Стајковић	15	14	14	12	29	22	10	11	13	16	10	12	21	15	16	20	11	G(G2a)
13. Н. Станковић	15	14	15	13	30	22	10	11	12	15	9	11	21	15	17	24	10	J2a
14. Ђ. Бенадић	14	14	15	13	29	22	10	11	12	16	10	11	19	14	15	21	11	I1
15. М. Новоковић	16	14	15	13	31	24	11	11	13	15	10	12	19	15	17	23	11	I2a
16. М. Марић	14	13	18	14	30	23	10	11	13	14	10	12	20	16	20	22	11	J1
17. Б. Ивљанин	15	15	19	13	29	23	10	12	12	14	9	12	19	14	16	21	12	J2b
18. М. Живковић	17	14	15	13	31	24	11	11	13	15	10	12	18	15	18	22	11	I2a
19. Б. Шљивић	15	14	15	13	31	24	11	11	13	15	10	12	19	15	17	22	11	I2a
20. И. Лачевац	14	13	14	12	28	23	10	11	13	16	10	11	20	14	15	22	12	I1
21. С. Обрадовић	17	14	15	13	31	24	11	11	13	16	10	12	19	15	16	23	11	I2a
22. А. Цамић	16	14	15	13	30	24	11	11	13	15	10	12	20	15	17	23	11	I2a
23. Б. Јаблић	14	14	16	13	29	22	10	11	12	14	10	11	20	15	15	22	12	J2a
24. И. Мијајловић	17	11	14	14	31	25	11	11	13	14	11	10	20	15	15	24	12	R1a
25. Д. Вилимоновић	16	11	14	14	31	25	11	11	13	14	11	10	20	16	15	23	11	R1a
26. М. Судимац	16	14	15	15	33	24	11	11	13	15	10	13	19	15	17	22	11	I2a
27. М. Цамић	16	14	15	13	30	24	11	11	13	15	10	12	20	15	17	23	11	I2a
28. Ж. Ђорђевић	15	14	15	13	31	24	11	11	13	15	10	14	20	15	17	23	11	I2a
29. А. Обрадовић	13	16	19	13	32	24	10	11	13	14	10	12	20	17	16	21	12	E1b1b
30. И. Цветковић	17	11	13	13	29	25	11	11	14	14	11	11	22	16	15	21	12	R1a
31. П. Цамић	16	13	16	13	31	24	10	11	13	15	10	12	19	15	17	23	11	I2a
32. И. Јокановић	13	16	17	13	31	24	10	11	13	14	10	12	20	16	17	21	12	E1b1b
33. Д. Ирчанин	13	17	18	13	30	24	11	11	13	14	10	11	20	15	16	21	12	E1b1b
34. В. Каралић	15	15	17	12	28	23	10	12	12	14	9	12	19	14	15	21	12	J2b
35. В. Вулетић	16	11	14	14	31	25	11	11	13	14	11	10	20	15	14	23	11	R1a
36. А. Миловановић	13	17	18	13	30	24	10	11	13	14	10	12	20	16	15	22	12	E1b1b
37. В. Миловановић	13	16	18	13	30	24	10	11	13	14	10	11	20	15	15	22	12	E1b1b
38. Г. Милосављевић	15	14	14	13	30	24	10	11	15	15	10	10	20	15	17	21	11	I2c
39. М. Арсић	16	14	15	12	29	23	10	12	14	15	10	11	21	15	16	25	13	G
40. Д. Јовановић	17	14	15	13	31	24	11	11	13	15	10	13	19	15	18	23	12	I2a
41. С. Величковић	14	13	14	12	28	24	10	11	13	17	10	11	20	14	15	22	12	I1
42. З. Трифуновић	15	15	15	13	31	24	11	11	13	15	10	11	19	15	17	22	11	I2a
43. М. Црноглавац	16	11	13	13	29	25	11	11	13	14	11	10	20	16	13	23	13	R1a
44. Ма. Ђукић	15	14	15	12	29	23	10	11	13	16	10	13	21	15	16	20	10	G(G2a)
45. М. Богдановић	15	11	14	13	30	25	10	11	13	14	11	11	20	16	15	23	13	R1a
46. Љ. Матић	13	16	18	13	30	24	10	11	13	14	10	12	20	16	15	21	12	E1b1b
47. Б. Катанчевић	15	13	16	12	29	21	11	11	14	16	10	12	22	16	16	21	11	G(G2a)
48. Н. Стајић	16	14	14	13	30	24	11	11	13	15	10	13	19	15	19	23	11	I2a
49. В. Јеленковић	16	11	14	13	30	26	10	11	13	14	11	10	20	15	17	23	13	R1a
50. Д. Величковић	16	14	15	13	31	24	11	11	13	15	10	13	19	15	17	23	11	I2a
51. И. Гавриловић	16	11	14	14	31	25	11	11	13	14	11	10	20	15	16	23	13	R1a
52. Б. Томић	14	11	11	13	29	24	12	13	13	15	12	11	19	15	15	23	12	R1b
53. Д. Радосављевић	16	11	15	12	30	25	10	11	13	14	11	10	20	15	15	23	12	R1a
54. Г. Цамић	16	14	15	13	30	24	11	11	13	15	10	12	20	15	17	22	11	I2a
55. Д. Петровић	16	14	15	14	32	24	11	11	13	15	10	13	19	15	16	23	11	I2a
56. В. Живковић	13	16	18	13	30	24	10	11	13	14	10	12	20	16	15	21	12	E1b1b
57. М. Максимовић	16	11	13	13	29	25	11	11	13	14	11	10	20	16	13	23	13	R1a
58. Д. Милосављевић	15	14	15	13	31	24	11	11	13	15	10	13	19	15	17	22	11	I2a
59. Ж. Бекрић	16	14	16	13	31	23	11	11	13	15	10	12	19	15	17	22	11	I2a
60. З. Благојевић	16	11	14	13	29	25	10	11	13	14	11	11	20	17	16	23	12	R1a
61. Р. Лапчевић	13	16	17	13	30	24	11	11	13	14	10	12	21	16	16	22	12	E1b1b
62. Н. Рашковић	15	11	15	13	31	23	11	11	13	14	11	10	20	16	15	23	12	R1a
63. С. Ђукић	16	14	15	13	30	24	11	11	13	15	10	12	19	15	17	23	11	I2a
64. М. Матић	16	12	15	13	29	25	10	11	13	14	11	11	20	17	16	23	12	R1a
65. В. Јовановић	16	14	15	13	31	25	11	11	13	15	10	12	19	15	17	23	11	I2a
66. З. Старицац	16	14	15	13	31	24	10	11	13	15	10	12	20	15	19	23	11	I2a
67. М. Чеврњаковић	13	16	18	13	30	24	10	11	13	15	10	12	20	17	17	21	12	E1b1b
68. Г. Мијајловић	15	13	19	13	30	23	10	11	12	14	10	11	20	15	20	20	11	J1

69. Б. Рутић	15	11	15	14	31	24	11	11	13	14	11	10	20	15	15	23	11	R1a
70. И. Миленковић	15	13	18	12	28	24	10	11	12	16	9	12	19	13	16	21	11	J2b
71. Мил. Ђукић	15	14	14	12	30	22	10	11	13	16	10	12	21	15	16	21	10	G(G2a)
72. В. Савић	15	14	14	12	29	22	10	11	13	16	10	12	21	16	16	20	11	G(G2a)
73. М. Бојић	15	13	14	12	28	22	10	12	13	16	10	11	20	14	15	22	11	I1
74. Б. Костић	13	17	17	13	30	24	11	11	13	14	10	12	21	16	16	22	12	E1b1b
75. С. Савковић	15	14	15	13	31	24	12	11	14	15	10	12	19	15	19	22	11	I2a
76. Р. Бачевић	15	14	14	12	28	22	10	11	13	16	10	12	22	15	16	20	11	G(G2a)
77. Љ. Јовановић	16	15	15	13	31	23	11	11	13	15	10	12	19	15	17	23	11	I2a
78. Б. Павловић	16	14	15	13	30	24	11	11	13	15	10	12	19	15	17	22	11	I2a
79. М. Јевтовић	16	14	15	13	31	24	11	11	13	15	10	12	20	16	17	22	11	I2a
80. Р. Катић	15	14	15	13	31	24	11	11	13	15	10	13	19	15	18	22	11	I2a
81. Д. Карајовић	15	15	17	12	28	23	10	12	12	14	9	13	19	14	15	21	12	J2b
82. М. Милетић	13	16	17	13	30	24	10	11	13	14	10	12	20	16	15	21	12	E1b1b
83. С. Стевановић	16	14	15	13	30	25	11	11	13	15	10	12	19	15	17	22	11	I2a
84. Р. Спасојевић	13	14	17	13	29	22	10	15	13	15	11	13	19	15	18	22	10	Q
85. С. Сеочанац	16	11	14	14	31	25	11	11	13	14	11	10	20	16	15	23	11	R1a

ТАБЕЛА А2 ПРОЦЕНТИ ПРИСУСТВА РАЗЛИЧИТИХ (ПРЕДИКТОВАНИХ) ХАПЛОГРУПА

ХАПЛОГРУПЕ	I2a	R1a	E1b1b	I1	G	R1b	J2b	J2a	J1	N	Q	I2+	други	?
ОПШТИНА АЛЕКСАНДРОВАЦ (85 испитаника)	35,29	21,17	15,29	4,70	10,58	1,17	4,70	2,35	2,35	0	1,17	1,17	0	0
СРПСКИ ДНК ПРОЈЕКАТ јануар 2014. (267) /364/	30,33	25,84	14,60	8,98	4,86	3,37	6,74	2,24	0,37	1,87	0	0,37	0,37	0
	31,86	23,07	13,73	8,51	4,67	5,49	7,41	2,19	0,27	1,37	0,54	0,54	0,27	0
REGUEIRO ET AL. 2012. (103)	29,1	20,4	18,5	7,8	5,8	7,8	2,9	4	1	1,9	0	1	0	0